

430

TOPIKO: LEGEND

Investigator: Willie

Informant: Kusitiono Matanituilagi of Veivatuloa, Namosi.

NA I TUKUNI NI I VALU KA A YACO MAI NAMOSI

Ni sa bula na turaga kei na marama.
Ni bera ni caka tiko ga e dua na noqui talanoa au via vakaraitaka eke na noqu vakavinakataki koya na noda cauravou oqo e na nona gole tiko mai me mai tomika ka katona e so nanoda i tovo vakavanua ke vaka me sa yali tiko yani e na gauna ni kua, se na i vakarau vaka-Viti. E da sa raica na veisau e nai sulusulu, na vakatarau-sese ka ra dau vakayacora tu ko ira na noda goneyalewa, ka sega no dodonu me vakakina, nodrai kotikoti, nodra i vukivuki, ka sega ni dodonu me vakayacori. E dodonu me da yalomatua me da vakamareqeta na veika me baleta na noda vanua ke wili tale tiko ge me dua na noda lotu ka ra vakayacora tu e vuravura taucoko. Oqo na i talanoa me baleti rau e rua na turaga na nona ulumatua e dua na turaga mai NAMOSI, baleta na vakacibi-i-valu e na gauna makawa ka yacana na VOLITI VITI. Oqo au na talanoagaka me baleta na vakacibi-i-valu e na gauna makawa ka yacan tiko na VOLITI VITI. E na gauna e se qai tekivu kina na kena buli na vanu mai NABUKEBUKE mai Namosi e na vakava vanua vakaturaga nona na Vunivalu na Tui Namosi, a yaco e dua na vakacibi-i-valu e na dua na yasani koro na yacani vanua ko Silia-drau. Ra mani toka e kea e vica na turaga, sa mani bese vata me ra cakava e dua na cakacaka ka dau vakatokai tu me vakacibi-i-valu ka yacana tu beka e na gauana makawa na veikanikani se na veiraravui. Sa mani taro e dua na drua ni valu e na nodratou mataqali na kai Navitilevu, me ra na

vakacibi-i-valu vei cei. Ka ra qai tukuna sara ni sa tekivu tiko mada ga na i valu e na yasana tiko mada ga o Namosi, qai laurai kina o koya na kawa ni qaqa. Ratou mani toka mai na vanua mai Silia-drau na turaga sa mani vakatale mata yani e dua na turaga ka yaca ni turaga oqo ko Patilio Lolokula. Na turaga oqo e a dau kilai tale tu ga mai Namosi e na nona turaga qaqa e na gauna ni noan cauravou e na gauna e se bera ni vakaisulu ni lotu kina na Vunivalu na Tui Namsoi. Sa mani tekivu mai na gauna oya era sa mai vakatekivutaka na vakacibi-i-valu sa qai dua na i to o ira ka ra vakatokai me ra turaga ni vanua se o ira ka ra vakatokai tiko me ra turaga ni yasana ko Namosi ka dua na kena i wase ko ira era vakatokai me ra Bati, oqo ko ira na cauravou kei ira na qase ni vanua. Sa mani toka o ira e na dua na delana mai Silia-drau ka yacana tiko na ulunivanua oya o Naivibati ka vakaibalebale tiko na vanua oya o Naivibati vei ira na turaga. Na kena i balebale toka na Naivibati oya baleta tiko ni tiko e kea eso na turaga ka ratou sa lomadratou tiko na turaga me ratou sa moku mada eso na tamata baleta me kedratou i coi mada na turaga. Ra mani moku eso na kena i wase ka ratou mani moku na turaga oqo, eratou moku vakava e sega ga ni rawa ni ratou mate ka sa mani tukuni me ratou sa buli me ratou sa Bati, na Bati oqo koya ka dau vakatokai tu vei ira na matanivanua mai Namosi na kawa ni yadra. Oqo era dau yadrava tu na turaga kevaka e dau yaco tiko e dua na soqo vakavanua mai Nabukebuke. Sa mani oti sa mani tukuni me liutaka e dua na i wasewase ni mataivalu o Patiliso Lolokula, o Petero Kelevanua, Toma Vakanidua, Lario Ragatu, Inosi Vutucegea. Dua na kena i wase e ratou liutaka o Ro Alivate, Ratu Manueli kei

Reveli Drau.) Sa mani toka o ratou e na tai e na ulunivanua o iratou na Bati ka ratou toka e na dua na tai ni dua tale na ulunivanua ko iratou na turaga kei ira na tauvanua. Oti ga sa ra vakatekivu me ra dui masumasu vei ira na nodra dui vu, na nodra dui Kalou se na nodra tevoru beka. Sa mani masumasu toka na turaga ka dede na nodratou masumasu sa mani vakuvu buka e liu o iratou na qase ni vanua. Waqa rawa na nodratou buka ka sa mani tukuni me ratou tekivu me ratou vaqara vatu, na vatu oqo me vakayagataki me vavi kina na tamamta. Eratou vakadigia na vatu, e ratou lako sobu mai Silia-drau ka takosova na wai mai kea ka ratou yacova mai Navunikabi, na vuni kena vakayacani na vanua oqo me ko Navunikabi baleta ni rau mai kune e ke e kewe rua nna tamat ka rau kabi vata tu, o rau na drua oqo, gauna e yaco king na i valu rau qai tawase, dua e gole vei rau na turga, ka duaka gole vei rau na i wase ni vanua sa qai mani tukuni kina oya, me yacani vanua oya o Navunikabi baleta ni rau kabi kina e rua na gone. Ratou mani mai tiko yani, ka nodratou na qase o iratou na kawa ni Vunivalu, ka nodratou na gone ko iratou na qase ni vanua, ratou tomika rawa e kea e 21 na vatu, ia na vatu oqo e sega ni vaka na vatu ni lovo, e vatu veimama toka ga ia e digitaki. Sa qai luva na wai, na wai e na vanua oya e yacana na Wai Dratabu Kalou. Oya na vanua oya e ra dau lai sisili tiko kina o ira na dau qaravi kalou ka yacani vatu ka tiko mai vei keimami mai na koro oya na MADO, na Mado oya, ni kua kevaka e dau lako mai e na wai mai Namosi, kevaka e lako mai na moli Taiti oya e na lako mai ka mai tu vakadua e kea, sega ni rawa ni curu vakadua ia kevaka e lako mai na moli kana se moli kulukulu vakatamera e na lako ga mai ka lako sara vakadua ka sega ni tao. E kena

Cont'd Page 4

i balebale tiko na yacani vanua ka ratou tiko kina oya ka ratou tiko kina na turagakoya na yacani vanua ka ratou tiko kina ko ya ko Namdo. Mani oti oya ka ratou toki cake o iratou ki na vanua ko Mavunikabi, sa ratou lai valu, sa mani tiko e dua na qase mai nakoro kayacana tiko ko Leka, ia ko Leka oqo e dau yacana tale tiko ga ko Batimadramadra, vaka koya ka dau tukuni tiko me botebotekoro, ia vei keitou e yacana tiko na Bati madramadra, a kena bati o ira na turaga ka ra dau vakani e na draunikau me medra rourou, qoq me caka vata kei na kalovo, caka vata kei na ka ka vakatokaima Kutekute na tinani Yavato, koya sa yacana tiko na Kutekute vaka-Bau ni kua oya e vakatokai tiko yani mai Namosi oya. Sa qai mani ratou lako o iratou, sa mani tukuni me ratou vakasaqa rourou e kea. Ratou sa mani vakasaqa rourou yani sa mani caka e na bitu, tiko vata kei na kalovo, me waki vata tu kei na kakana, ni ratou sa kana oti, sa qai tukuni ia sa vinaka sa kena gauna oqo me datou sa lako yani ki vala. O ratou dreke cake tu ga o iratou e dua na mataqali dakai, na dakai oqo e yacna tu vei ira na dakai bitu, io, oqo e sega ni o koya e dau vakayagataka tiko ko ira na gone e na gauna oqo koya ka dau tavu e na karasini, e duatani tale na mataqali dakai koya, ni vutu na dakai, sa vutu, vutu sa sinai na dakai bitu e na kena ka ni qele, sa qai oti, sa qai rua na cauravou, rau qai gutuwa mai, rau qai mai bola na dakai bitu, oqo me rau mokuta na dela ni bitu, ia kevaka e donui iko e na vanua ko tiko mai kina e rawa ni ko ciba, oqo ni ra sa vakacuru tiko o rau na turaga nu Nabukebuke qoq. Sa vinaka me sa na laurai mada na nodatou sicini dakai, sa qai dabe o koya na qase lekaleka oqo sa qai mai dabeca na sicini dakai me vakatovotovo kina. Na gauna e toka

kina o koya sa qai tukuni me vakanamata mada mai kina o koya i waitui. Qai vakanamata o koya, nona wakanamata cake oya, tukuna sara toka mai o koya na qase oqo na vu oqo, au kerea o kedatou me kua tale ni dua na vanua e Viti oqo me tavutu kina na kena rogo na yacadatou. Kedatou me tou sa coko ga qoq vaka-dua me sa kua tale ni dua tale na vanua e Viti oqo me rawa ni mai ta rawa kina na ulunivanua. Ia qoq na ulunivanua mai Mau, koya sa mai taukena na dui kaikai mai Kadavu, so sara mai Rewa nikua, so sara mai Namosi, sa mai tuva na koro mai Mau oya. Navatu oya sa qai mai lutu tu kina na ka ni nodratou korakora ni nodratou sicini na turaga. Oti oya sa mani kaya cake mai, oi sa vinaka kena gauna oqo me tou lokuca na bogi. Oti sa ratou mai lokuca yani na bogi e na siga ka me ratou sa ravuragu kina. O iratou turaga ni Nabukebuke, e nodratou sicini tiko ga o iratou me vaka ga na dakai bitu dina ga koya dau tu ga vanataki. O ratou vakame ratou nanuma ni ka ni vakatatalo na ka oya. Oti ya sa qai tucake e dua na turaga sa qai lagataka e dua na kena meke, na meke oqo me vaka na kena dau caka na vakacibi-i-valu. Lagata toka o koya; Ni lutu na uneune ni vanua, basika tu na lutu ni koula, gole mai ns sau mai bua,

Eratou vakatau meke toka o iratou. Oqo o iratou na turaga. Ni laga oti ga sa mani tukuni me ratou sa vakatekivu me ratou sa vala. Eratou vala toka e na bai ni, kemuni e na gauna e liu e dau tukuni tu na Siga Vakaraubuka na Siga Friday me vaka o ira era dau vakatoka tu na lotu kavitu na Siga Sunday, ia oya na Siga Vakarauwai ia o keda e na gauna ni kua sa siga Vakarauleka. O ira qoq e vaka tu vaka-vaivalagi na nodra vosa, sa qai oti ena Vakaraubuka me da sa na tekivu vala sa ra qai vakarau toka o ira.

Tolu na kaloko e na mataka lailai, dua na kena i wase e ratou sega ni kania na lolo ka ratou sega ni kania na ika. Kedratou kakana tiko ga ko irtou na kalovo, eratou kana kalavo droka ia o iratou na turaga na kedratou kakana o iratou na kakana ka vakatokai tiko oqo na Yavato. A yavato oqo e Hedrai cavuti tiko na kai Nabukebuke, kevaka ko rogoca e dua me kaya e dau kana yavato oya e kena i balebale ni dua sara ga na kai Nabukebuke e tiko e kea.

Oti oya ra sa mai tiko yani ra sa mai vakatekivu me ra vala. Ra vala, vala, vala, sa mani tukuna yani e dua ka rau a veikabikabiti tiko oya, koya e dua vei rau e sa lesi tiko vei ira na i to vei ira na turaga, sa vinaka o rau na turaga oqo e rau sa kaukauwa tiko. A cava me tou cakava me rawa ni datou turaga tiko ga kina. Oi sa vinaka sa na vaqo, vakacava me ratou sa kacivi ga mai, me da veisorosorovi ga eke, ka me tukuni ga vei iratou ni ratou sa qaqa tiko ga ko iratou. E na gauna oya kemuni e ratou se qaqa tiko kina na mataqali kau vasu kina oya na kai Nakorobalatu. Mani oti sa mani tukuni sara me ratou sa kacivi, sa caka sara tiko e dua na kena YAQONA sa mai dabe sara toka yani e dua na turaga mai Nabukebuke mai Namosi, oya na vanua ka yaco kina na veivui. Ratou dabe toka o ira sa qai tukuna toka o koya na turaga oqo ko Ptalisio Lolokula, gauna sa caka kina na vakatavaki, sa qai lako o koya me lai valelailai, e na nona vae-lailai tiko qai mani kaci yani ko koya na Vunivalu ka yavana tiko ko Ro Mat nitobua se ko Ro Qereqere-tabu, koya na makubuna koya ka bale oqo.

Gole sara yani na turaga oqo me lai vale lailai sa kaci sara yani ko koya na turaga oqo, Na Qase. Ea ia na Ea oya e kena

Cont'd Page 7

i balebale tiko oya kemuni na O ~~am~~ saka.....Au vakabauta ni rairai me sa kua ni turaga o kemini me sa turaga ga o au, ia o kemuni mo ni sa mai Qase ni vanua. Sauma sara mai ko Patiliso...O sa vinaka vakalevu, keitou sa na lai buli iko sara ga oqo. Oti eratou sa mani lai veibuli o iratou, koya na vuna na buli ni Tui Namsoi koya sa Tui Namosi tiko e na gauna oqo, me tui ka Vunivalu. Sa mani oti oya, sa mani katakata tiko na qase oqo sa mani tukuna tiko o koya me sa cakava me sa yacani valu na Voliti Viti, oya me ratou sa ravuravu e na beiyasai Viti. Ratou gunu oti sa qai mani tu e dua na turaga mai kea, e dua na yacani watina na turaga oqo ko Patiliso Lolo-kula e yacana tiko ko Pakalou, ia ko Pakalou oya e sega mada ni matata vei au na kena i vosavosa dina vkaBau, ia na kena i vosavosa e na gauna makawa, oya kevaka e dua na ka o sa tukuna vei iko mo lai cakava, o sega ni muria na noqu vosa, lako qai lai mavoa e na tukuni vei iko ni noqu pakalou qalega ko lai mavoa kina. Eso e sa tukuna ni noqu tevoru walega, ia o ira na kenai vosavosataki walega ni noqu pakalou walega ko lai mavoa kina.

Sa mani oti, sa mani tukuni me sa lai kau sara mada mai na marama oya, ia o la na marama oya e a dodonu me lai wati koya na Vunivalu, ia ni sa mai oti na vala, sa qai lai butakocoa mai ko koya na qase lekaleka oqo na qase ka tiko vei iratou na kai Nakorobalavu na qase ko Leka. Sa mani lako mai sa mai tiko ka yacova na gauna sa mai bakete dredre tiko kina, sa mani tukuna sara tok yani na turaga, Raica sa yacani nomu lewe ni vale oqori ko Pakalou baleta ni tukuni mo mai watiq, ia sa mai pakalou vei iko oqori ni ko na sega ni vakaluvani rawa, e a sega

nibukete rawa ko koya na gone yalewa oqo. Au solia ga vei kemudou na marama oqo me vakatava toka la ni noqu bure na marama oqo. Segā ni dede na tiko na marama oqo sa mani vakasucu yani na marama oya ka vkawa sara, ka sa tekivu sara me tubu kina na kawa e rua ka dau vakatokai tiko ni sq caka tiko e dua nd YAQONA Vakaturaga mai Nabukebuke sa dau tukuni tiko Vakaturaga tiko i Nabukebuke vua na goneturaga na Tui Namosi sa qai karua tale ni vuni yaqona Kivua na Tivoro na Korobalavu. Baleta nio fua oqo e mau vetitacini tiko gaxā e na dua na mataqali. O rau oqo e rau kawa tale ga ni veibuli vua na kawa ni Tui Namosi. Sa qai oti oya sa qai solia mai na wq damudamu. Baleta o irā oya kevaka sa kanā vuaka na turaga na Vunivalu, e sega ni dau caka tu ga vakaveitalia nā vuaka oya, e dau caka vakamatau ka dau olo tu ga e na drau ni via, koya vei keimami, dua nā matqali sa qai tukuni me ra dui tawana na nodra dui bure, na veimataqali na i tokatoka. Ia, ni kua eso vei keda na i taukei ni sa tarogi na cava na nomu mataqali kei na nomu i tokatoka, so sa kila ga na yaca ni mataqali ia, na i tokatoka sa sega ni kilai. Aya e kena i balebale e toulu tiko na burekalou e tikā kina e tolu na mata i tikotiko ni dua na yasana. Kevaka sa vakatiko oqo e tiko ko Nabukebuke No1. qai oit oqo ka sa mai Nabukebuke No.2 sa qai Nabukebuke Turaga. Ia o koya oqo e ra sa kila tiko ga o ira, na Bukebuke ga na Nabuekbuek na Tui Namosi. Sa vakacavā tale mada ko iratou na lewē rua tale e dua , ni ra sa guilecavi. Saā mani oti oya sa mai tiko yani na turaga oqo, sa qai mani tukuna sa vinaka sa ken agauna oqo me tou sa vakarau kina me tou sa voliti Viti me datou s, vala ka na yacani nodatou i valu na Voliti Viti. Sa qai tekivu me ratou sa dewa ko iratou kina

koro turaga mai Serua, ia e na gauna oya e se bera kina ni wili kina ko Serua me koro, o Serua se cavuti tiko kina ki Nadroga. Sa qai mani ratou gole na turaga ka ratou mai kau mai kina e dua na mataqali ka vakatokai tu oqo ko Barasiko Patela kei Petero Matavutuka. Oti ya sa mani kau mai o rau na turaga oqo sa mani tukuni vei rau, o kemudrau mo drau sa na bai ni valu me tou sa na vakatekivu me tou na valuti Serua yani, ia oqo e na yasana vakaturaga mai Nadroga. Oti ya sa qai mai tukuna yani e dua, e sega ni dua na neitou ka ni sasabai, sa qai mai nona mesamesa toka yani nei Patilio Lolokula me wasea vei dua vei rau me sa taura na drauni-via,)ka na nomudou kau talega na via, ia mai Nabukebuke kevaka ko sa taya vakaveitalia na Via mo qarauni iratou tiko na mataqali ka vakatokai tiko oya me Luve ni drua e tini, o iratou oqo ko Barasiko Patela. Ni sa yaco e na i valu e na veiyasana, o iratou oqo e ratou sega ni kania na vuaka e ratou sega ni kania na vakalolo eratou sega ni kania na niu, ka ratou sega tale ga ni moce vata kei na watidratou rautax ni dua na vula. Ia, sa ra ratou dau qai mai vakacibi-i valu tiko ga ko ir tou oqo e na dela ni vatu ka yacana tiko na Mado. Oti oya sa qai tukuni, sa vinaka me da sa lako, sa qai tawa na nodra dakai dina, tawa sa ra ratou qai lako yani ka liu tiki na turaga kei iratou kece na tamata ka'u sa cavuti ira oti, oqo na yaca ni qase e liu. Pti eratou sa gole sara yani ko iratou, ia na drotini ni kaya, e sa wili tiko mei vaka- isasabai vei iratou na turaga ni Nabukebuke ni sa tekivu mai na i valu. Ni gauna kevaka sa, veitalia na levu ni dakai vaka- vavalagi e vakayagataki eke, kevaka ko sa raura e dua na dakai vaqo mo vana mai se dakudratou na turaga ni Nabukebuke, o na

kidacala ni ko seg, ni vana na tamata o ya, na nomu sicini e na vuka tubu tu ga ka laki coba sara e na drau-ni-via. Ni sa tao tu e na drau-ni-via, eratou vakataka ga oqo ko iratou ratou kauta laivi, ratou lako tiko ga. Ia oya na ka ratou dau vakacibi-i-valu taka mai Nabukebuke oya na i sasabai. Sa mani ratou lako sara yani na turaga oqo, ratou qai yani ratou yaco sara ki Serua, ratou dabe sara toka e na dua na ulunivanua ka yacana tiko ko Wailutulevu, baleta ni rau sa mai yali kina e ke ko i rau na turaga lewe rua oqo. Rau lewe rua ka rau veitauvutaki tiko kina e na gauna ni kua o Serua kei Nabukebuke, ekea e rau sa yali kina ko rau na turaga oqo, koRo Veredrau qai tale ga na kena i karua, ka tukuni ni ko rau na turaga ni Nabukebuke e rau lutu e na wai levu ka tiko voli e kea. Ia, sega ni dina, e dua na goneyalewa e lako mai sa mai sili tiko e na vanua oqo ka qai dua na savu levu. Ia na yalewa oqo, e veiyasai Viti taucoko e ra goleva tiko mai na goneyalewa oqo. Ia e yalewa ni vanua ka nomudrau i bole tu ga na Kai Are, na Kai Are qo e dua na mataqali bena ka dau vakayagataki e na gauna makawa sara, ka dau vakayagataka gona ko koya na goneyalewa oqo. Ia na nona sovu ni sili e dau lai kau sara tiko mai Nakuvadra ka dau lai butakoca toko maio Rokola na nodratou qase na turaga ni Nabukebuke. Yali ga mai vaqo e dua na sovu ni sili mai Uluda ka se bera ni tovolea e dua vei ira mai Uluda se na spray me ka ni yago, sa dau kau toko mai vei koya na goneyalewa oqo. Ia e rau yali ga ko i rau na goneyalewa oqo, ka rau yali talega ko i rau na cauravou oqo, oqo e rau sa mai duri tu ekea. Rau sa mai guileca tu na i valy ka ra sa mate na vaqaqara na lewe ni mataivalu ni rau sa lako to gona. Sa mani tukuna sara ko ira na turaga e na vanua oya,

o me sa na yacani vanua sara oqo ko Wailitulevu baleta ni rau sa mai yali na turaga, ka rau lutu beka e na loma ni wai oqo. Ia, na wai oya e wai titobu sara sa qai mani oti sa vakatokai sara na yacā me sa coba. Ia ni ratou sa yaco e na yasana ka dua, sa vosa cake mai na marama, ka kaya, kemuni na turaga dou vosota sara na rau na turaga oqo, sa keitou veiwatini mada. Na nomudou i bole, dou yalo vinaka me sa dou kua ni lai valu, o i kedatou me tou sa Veitauvutaki. O au me sa nomu veitabani, ma kena vosa vaka-Viti. Sa mani oti sa mani tukuni me ratou sa kua ni lai valu e keru me ratou sa mai tiko ga e ke. Ra sa mani suteti me ra mai vakasigalevu, ia na nodra mai vakasigalevu eke a, sa mai caka yani na vuaka, e caka yani na vuaka me ratou kana na goneturaga ni Nabukebuke gauna mate kina na vuaka ka lai vavi, ia na gauna e kau mai kina, ratou lai raica se droka tu ga na vuaka ka vaka me se bula tu ga, ka tu e loma ni lovo. Oti ga sa mani tukuna na turaga ni Serua, kemuni na turaga au vaka-bauta me ke ka me keitourse lai sarau mada mai Waitui, oti ya ratou sa lai sarou sara mai waitui, ia ni sa kau mai ma ika mai waitui, veitalia nakena ika lelevu, qai mai saqa e na dua na kuro ni sa vavi, na ika oya e sega ni mate, e bula tiko ga. Sa qai ra kaya, o sa vinaka sa kemudou mada ga na Serua na vuaka ka kemudou kakana mada ga na turaga ni Namosi na ika. Koya gona ka dau vakavuna me kau mai na vuaka mai Serua, Nabukebuke e sega ni kana vuaka, baleta ni ratou wili tiko vakai-Colo. Ia o Nabukebuke, e wili tiko vakai-Wai ia eratou tiko e vanua. Ogi ya sa mani tukuni na cava e ratou mai wili tiko kina mo daou kai-Wai ni dou kai-Colo dina ga, ratou dau qai tukuna segai baleta o keitou e tiko vei keitou e dua na kawa ni Mataisau ko koya na

kawa ni dau ta waqa, sa mani oti, sa ratou mani tiko tale, sa vinaka, sa kena gauna oqo me datou toso kina ka datou a sa mai veitauvutaki sara kei iratou eke, ka sa na kau mada yani o ira oqo, me da lai vkacibi-ivalu i Nadroga. Se qai vakarau sara ga me ratou lai mokuta na ka levu mai Nadroga, na kena i cavuti mai Nadroga, Nakalevu, sa mani tukuna mai o Ratu Tevita, dou yalo vinaka sara o au au sa sega ni via vala, ia au sa kerea toka ga vei kemudou, me dou sa taqomaki au toka ga, mo dou sa kauti kedatou tiko vata ga yani kin a koro ni veivanua. Ka mo do lako cake ki vei Komainiveivnau oqo mai Nadroga i cake sara. Ratou lai valu e kea, ratou moku kina mai na vanua oya, ratou taubal sara vakadua ka ratou tababale sara vava ke lako cake sara yani ki Navatusila, sisi sobu vka ki Nadarivatu, Korovou, Nailaga, Sawakasa ka ratou sa ravuravu kina ka ratou lai soro ko iratou mai KADAVU.

E na nodratou sa gole kina ki Kadavu, qai Nabukebuke e sega ni dau kania tiko na lolo na gauna e sa yaco tiko kina ia na i valu. Oqo na koro ka dau tukuni tiko me ko Lawaki, oqo na koro mai Kadavu e ratou lai lawaki taki kina ko iratou mai Nabukebuke. Ia, mai kea talega na kalovo, na yavato e na nodratou manumanu turaga tiko na kai Nabukebuke. Eratou sa qai lawakitaka na turaga oqo na marama mai Lawaki mai Kadavu, me ratou sa ologa yani e na draunivia me vaka na avako ni Viti, sa ratou lako iratou sa ratou lai vahalolotaka o iratou na qari ka ni sa rogoci tiko ni ratou sa vakarau lai valu yani na kai Namosi. Caka sara e rua na bitu, bitu oqo e biu e wai, kauta mai na kai Nabukebuke sa ratou qai uvuca sobu mai na turaga. Kevaka sa uvuvu eke ka lai tavutu mai Lau, kena i balebale ni ratou mai Lau me vakavakarau

tiko ni ratou lako yani kina na turaga ni Nabukebuke. Uvu ga na bitu e loma ni wai, dau uvu tu ga e loma ni wai. Ia kevaka e ratou lai wai, ia kevaka e a ratou lako ki vanua, dau tiko e dua na turaga e keya, dau taura ga na sici, yacana talega o Ro Kuruduadua ka tiko tale ko Ro Veredrau, ia ko Ro veredrau oqo e dau lawaki. E dau lako e kea me lai yameyame taki ira na lewe ni v nua me ra sa lasutaki sara tu ga, sa ra qai yalovi ira lo mai ya me sa mai kabati na koro koya, kabati na koro ka kama na koro, ko Ro Veredrau e liu sara tiko. Dau tukuna na ka oqo e vaqo e vaqo ka sa baulotu dina sara ga o au, ia oqo e mai lawaki, me voaski ira tiko ga ka ra kaba mai na kena vo, Ra qai tukuna, kevaka keimami kila ni yacana tiko ko Ro Veredrau ke a moku sara ga na bokola oqo. Oti ya sa mai gutuwa yani ko koya na turaga oqo, ka ratou sa uvuca sara na nodratou sici kei na nodratou bitu, sa qai tukuna sara ko koya na turaga koya mai Solotapu mai Kadavu ni nodratou koro e sa vakarau sara tu ga e na i valu. Sa qai tukuna ko iratou sa vinaka, sa qai vakatovotovo e dua na turaga me vaka e dua na dilo na levu ni ka e dau vakayagataki. Na levu ni ka oqo e vaka na sinu damanu, sa qai uvuca na turaga oqo, na gauna e uvuca kina na turaga oqo, nona uvuca o koya, ni sa lako na vua ni ka ya, toka donu na koro koya, sa ratou kidacala na kai Sogotavuki ni sa mimira yani na sisi damanu. Ra kaya sara, eii sa dua tale na kau vou sa tiko oqo e tiko oqo e na doda vanua, ra kaya sara mai ko iratou na lewe ni koro, rairai sa kena i vakaraitaki ni ratou sa lako sara tiko ga mai oqo na kai Nabukebuke. Sa qai kau e dua na nodratou turaga na nodratou turaga na kai Nameimei, kayacana tiko ko Tui Navua. Ia ko Tui Navua oqo na nona manumanu vakatagane

e nodra i kawakawa na kai Nabukebuke. E sa na dabe toka ga e vanua sa na qai dodoka na yagona vakatagane, me ra na kalawa keve kina na tamata kecekece. E vakaraitka tiko o ya ko koya ni tamata qaqa o koya. Ni sa dau qiri vaqo na lali, koya e wakoga na vuni-ivi, taura ga na nona kau, mokuta kina na waka ni ivi, sa rawa sara tu na lali, ni ra dau rogoca ga ra sa dau kila sara tiko. Kevaka sa lako thiko o tui amosi oya. Ko koya na turaga oqo e ra dau vakatoka tiko e so tale na tamata mai na veikorokoro tale eso me ko Colacola Watina, ia vei keitou e yacana tiko o Tui Navua, baleta ni ko koya e dau cola tu ga na nona i yaya. Na vanua ga a ra sa yaco kina ka dua na yalewa e vinakata, koya kaluva ga, ia kenai balebale kua ni nanuma na gone yalewa oya me na lako yawa sara, e na tini ga mai vei koya na turaga oqo. Na turaga oqo na turaga roka ca, na nona vale tu ga o koya na somo, na qele, ia levu na tamata e ra sa vakadindinataka na kena sa yaco, dau rogo sara ga na kena uvu na sici. Kevaka sa domona tiko e dua na cauravou vei iratou e dua na mataqali e na dua namataqlai, oya e na liu mai o koya, na tevoru, e na liu mai vakatamamta, ka na mai vosa e liu vei koya na goneyalewa oqo, oti koya sa qai lako, oti oya sa qai curu ga nai ko koya na tamtata dina me mai kautak walega na yalewa. Curu ga mai mai kauta na goneyalewa rau sa lako vata sara. O koya na gase oqo kau talanoataka tiko ka nodra i kawakawa na kai Nabukebuke na nona i yaya vakatagane.

Tabak toka mai kea, sa rai toka mai koya na marama ni Kadavu oqo. Sa qai tukuna e na dua na vosa Vaaka-Kadavu.... E dua na i rairai rerevaki ko cei, ka sa lako mai....Tukuna sara mai o ira na tamata,...Na yava....Mino sara ni kiamacala....Sa qai tukuna

tale mai e dua,Na yava....Sauma sara mai o koya.....
Mino sara ni macala na yava se are a se mata, mino sara ni
ere nillako mai.....Da dua nona ulu....E mino e tu ga nona
ulu e mino nona mata.....

Sa qai tukuni sa dua mada me lai raica vei kemudou. Ni ra sa
raica ra sa kaya sara,oooo... qo sara ga na nodratou i yaya
sara ga na turaga ni Nabukebuke sa lako mai oqo. Kena i balebale
cava e rawa ni datou cakava ko i kedatou qoqo me rawa ni soro
kina o iratou. Sa ratou lai karia na niu, ratou caka vakalolo,
ia na yalewa ko koya na dau raqataki tiko mai kea, qo me caka
me rau lai vahataki vanua na yalewa na tagane, vata me ra lai
vala na kai Nabukebuke, me ra lai vala e na loma ni koro. Qo
ra lai vala ruarua, baleta ni tukuni mai kea, na yalewa o ya e
soro ga ga tagane. Veiyasai Viti taucoko e soro, ia gona ni sa
gutuwa yani kina na turaga ni Nabukebuke oqo, sa kaya cake o koya
Dua namino rerevaki sa lako mai ko cei...Tukuni na yava...E mino
e mino na matana.....Ra sa lai raica ra sa lai tukuna o rairai
ko koya na turaga oqo sa liu mai, oqo e dua na tagane oqo. Sa
qai kainaka o iratou me ratou sa na leqa kina, ka ratou sa mai
karia yani na niu, me ratou caka vakalolo, ratou sa qai cakava
kina na ka oqo. Se qi yaco ga yani ko koya na turaga oqo, me
~~vakarau sara ga o koya me dodoka na nona dakai me vanai ira na~~
tamata e kea, o qo o koya na turaga mai kea ko Manumanu ni Valu
sa tu mai e dua na tamat mai na vanua me sureti iratou me ratou
lai kana vakalolo. Tu sara ko koya ka tukuna vei iratou me sa
ratou kua ni valu ike. Sa mani veitauvutaki mai kea, sa ratou
mai kana toka ga ekea ka ratou kana toka ga yani ka ra tou sa
rerevaka me ratou lai vale, sa rerevaka na kana, ni kila o iratou

ni ratou na kanā e ratou sa na lusi. Sa vinaka ka ratou tukuna ni ratou sa na yaco ga eke ka ratou tukuna na kai Nabukebuke ni ratou sa na segani lai vale, lutu mai kea na nodratou i valu oya, sa qai tukuni sa vinaka na kemudou tavako tiko oqo. Sa qai tukuna vei koya me waqaca qai raica vaqo ni tu kina na kalavo sa qai tukuna ko koya vei iratou me sa na yacani koro oqo e Kadavu me ko Lawaki baleta ni o kemudou dou lawaki taki kemudou na kai Nabukebuké, ka mani vakavuna me rau veitauvutaki kina vakaukauwa ko ira na kaiYale, Lawaki kei ira kece kei na yasa-yasa kei Kadavu e cake, oqo e ra veitauvutaki tiko kei Nabukebuke. Oti ya eratou sa yaco mai Nabukebuke sa mani tukuni sara me sa lai moku ko Ratu Cakobau. Gauna eratou sa gole mai kina, sa qai dro ko Ratu Cakobau me vaka na i talanoa ko a sa kila tiko beka e na gauna ni nomu vuli. Dro sara na turaga oqo me sa dro ki Levuka. Qai lako yani ko Ro Veredrau sa qai lai talevi iratou ka sa tukuna sara vei iratou....Dou yalovinaka mo dau bau, na i valu sa lko mai oqori, de lakolako ko dou mai kabati.....Ka vaka vuna tiko na koro mai Bau me yacana tiko ko Kaba, Bau, me baleta tiko gona kina na nodratou i vosavosa na kai Nabukebuke...Dou bau....S₂ ra qai dro ko iratou ratou lako ki Nakelo me ratou sa lai vuni tiko kina. Lako tale mai ko Ro Veredrau me mai lawaki taki iratou tale na kai Nabukebuke, tukuna ko koya, o kemudrau na turgga, ra sa bau kece na tamata ni's sa vakama na koro. Koya na vanua me tou a kaba ia, se ma reva na tamata ni ra sa dui bau kece. Oti oya sa qai gole o koya na turaga oqo me lai sili, nona sili tiko oya o koya, qai lai takelo na dakuna, takelo oti ya lai cakacaka me lai vakadodonutaki na dakui koya na tamata oqo, baleta na i lawaki oqo koya cakava, ka sa yacani vanua tiko

e na koro oqo ko Nakelo baleta ni takelo na nona i tukutuku e kea, lasutaka o koya ni o ratou mai Nabukebuke, sa lako yani o Ro Veredrau sa tukuna vei iratou dou bau, ratou na mai kaba na turaga ni Nabukebuke dou na mate kece na turaga ni Bau ka sega ni dua na ~~xix~~ vo vei kemudou ni dou na vakamatei kece. Ratou qai dro, dro o Ratu C^hkobau dro sara ki Levuka, oti ya ratou sa lako yani ko iratou ratou faica walega na kubou ratou sa lesu mai, sa qai mai sisili tiko na turaga oqo, sa mai sisili tiko mai Nakelo, sili ga vaqo mai takelo tu yani na dakuna, sa ra mai tukuna sara yani na kena vo...A wosa vakadodonu vakacava) Kaya sara o koya....Warai kemudou na turaga au a lawakitaki kemudou la sa tukuna vei ira me ra baukece. Ka ra sa kay sara, raica sa ra lako kece, ka sa sega tu na ka ni nodatou waliwali. Na ka ni waliwali oya me ka ni nodratou ka ni veiwelevi. Oti ga ka ratou mai tiko, caka tiko na bosa ka sa mani tukuna tale na turaga ka liutaki iratou tiko, ko Ptilisio Lolokula, au kila ni sa kena gaana oqo me tou sa na lako cake ki Namosi, sa da na lai waraka kina e dua na i tukutuku sa tiko qoqo. Au tadra tiko e na bogi ni lako mai e dua na rarama ka taubena tiko mai e dua na i sulu vulavula, ka cola tiko mai na kauveilatai e dua na tamata. Oqo na nona lako mai na turaga bete, na lako ki Nabukebuke me sa lai vakalotutaki koya na Tui Nabukebuke na turaga bete. Tarogi sara se raica vakacava? Au raica tu ga ni cola tiko mai e dua na tamata vulavula, ka vakaisulu loaloa mai, baleta ni ko ira na bet vei keimami e ra dau vakaisulu loaloa mai. Sulu loaloa balavu, cola na kauveilatai tiko mai. Ka tiko mai liu e dua na tamata, oqo me vaka ka ni lotu ka rau salavata tiko mai. Sa mai solia vei koya na turaga oqo na nona i oro, nona i sulu vata e dua tale na nona i titoko. Tukuna sa...

io, koya na turaga oqo e Tui Namosi ka sa mani tukuni me ratou sa mai wawa tiko mada ga yani. Ratou mai wawa tiko yani ka sa vaka me vutu mai vei iratou na wawraka tiko na turaga bete ka sa vuni mai vakayacani toka ni vaua ko ya me ko NAMOSI me baleta ni ratou mai wawa ka sa mai dede sa voleka sara ga ni ra lai vakatubu i valu tale, sa qai tukuna ae sa lako mai oqo eso na ose vulavula, oya ko ira na kai valagai, sa kau cake yani na i sulu. O ose vula, ose vula. E na gauna e liu ni dau tarogi se mataqali tanta vakacava ko ira na lako mai e na ose vula. E ra dau tukuna e vakataki kedatou ga, keitou vosa, ra vos_a, rua na duana, rua nd duaqu, rua naligaqu rua na ligana. Dua ga na kena ca, o koya e vulavula o au loaloa. Au kila rairai o koya beka e a masi e na wai katakata, ko i kedatou me sa masi talega e na wai katakata. Ratou qai lai masi iratou e na wai katakata qai ratou ~~wakka~~ voleka ni ciba, sa qai tukuna o koya o rairai kedatou tou dika ga vakalevu ko i kedatou, sa na tei yala toka mai kea qai mai kuri tale e na dika na siga se vakaevi kemuni.....

VINAKA VAKALEVU SARA

.....

SA OTI